

УДК 613.955:005.963(045)

Хольченкова Н.М.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СУЧАСНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлена проблема формування здоров'язбережувальної компетентності в умовах реформування системи освіти України; проаналізовано визначення поняття "здоров'язбережувальна компетентність" в сучасних дослідженнях українських науковців; уточнено зміст понять "компетентність", "здоров'язбережувальна компетентність", розглянуто здоров'язбережувальну компетентність як ключову в сучасному освітньому процесі України.

Ключові слова: компетентність, здоров'язбереження, здоров'язбережувальна компетентність.

Постановка проблеми. Згідно Національної стратегії розвитку освіти на період до 2021 року ядром державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя та соціальної активності. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [12].

Відповідно до нормативно-правових документів – Конституції України, Законів України "Про освіту", "Про позашкільну освіту" одним із пріоритетів державної освітньої політики є створення оптимальних умов для формування, збереження та зміцнення здоров'я учнівської молоді, розвитку фізично здорової та духовно багатой особистості.

В той же час результати різноманітних досліджень свідчать про наявну тенденцію погіршення показників здоров'я дітей та підлітків в Україні [7 с. 141]. Спостерігається кількісне зростання функціональних розладів, гострої та хронічної соматичної захворюваності, вроджених вад розвитку, синдрому дезадаптації, морфофункціональних відхилень, зростає число дітей інвалідів. Викликає чималу стурбованість той факт, що збільшується кількість дітей із розладами психіки та поведінки, відповідно зменшується група здорових дітей [7 с. 141].

Доведено, що в розвиненому суспільстві рівень здоров'я значною мірою пов'язаний із рівнем освіти. Чим вищий освітній рівень певного соціального середовища, тим кращі, як правило, у ньому узагальнені показники здоров'я. Отже завдання збереження й зміцнення здоров'я потрібно розв'язувати, насамперед, педагогічними засобами, при цьому, освіта в аспекті здоров'язбереження розуміється комплексно: і як надання інформації, і як навчання методів, прийомів і навичок здорового способу життя, і як виховання в душі безумовного пріоритету цінностей індивідуального і громадського здоров'я в усіх його проявах, сферах, рівнях [6 с. 94].

Розвиток сучасної системи освіти визначається інноваційними перетвореннями, в основі яких лежить компетентнісний підхід як один із стратегічних напрямів розвитку системи освіти України.

Теоретичний аналіз наукових праць, ознайомлення з результатами напрацювань і практичним досвідом роботи загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів дали змогу виявити низку суперечностей між:

- соціальним замовленням держави щодо виховання здорового покоління та негативною динамікою в стані здоров'я дітей та молоді;
- потенційними можливостями компетентісного підходу й недостатньо ефективним його використанням в освітній діяльності;
- між активним упровадженням в усіх сферах життєдіяльності новітніх технологій та застарілою практикою фізичного та творчого виховання дітей та молоді в системі освіти.

Таким чином, особливої актуальності набуває питання використання компетентісного підходу в процесі формування здоров'язбереження дітей та молоді та формування здоров'язбережувальної компетентності, як ключової в сучасній системі освіти України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконується згідно з напрямами науково-дослідних робіт ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка "Методичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання до формування здорового способу життя сучасної молоді" (№0110U000020), "Педагогічні шляхи формування здорового способу життя школярів різних вікових груп" (№0112U001072) та кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання "Концептуальні та методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання у ВНЗ".

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема здоров'язбереження залишається предметом чисельних наукових праць: М. Безруких, С. Гаркуша, В. Горашук, М. Лук'янченко, М. Носко, С. Омельченко). Використання компетентнісного підходу розкривається в працях Н. Бібік, Л. Вашенко, О. Овчарук, Л. Парашенко, М. Пометун. В останні роки актуальним предметом дослідження науковців стала проблема формування здоров'язбережувальної компетентності: А. Андрющенко, Т. Бойченко, Н. Башавець, О. Вашенко, О. Халло, Т. Шаповалова.

Мета дослідження – актуалізувати науково-педагогічну проблему формування здоров'язбережувальної компетентності в умовах реформування системи освіти України.

Завдання дослідження: розглянути компетентнісний підхід, як один із стратегічних напрямів реформування системи освіти України; проаналізувати сучасні наукові підходи до визначення поняття "здоров'язбережувальна компетентність"; виокремити здоров'язбережувальну компетентність як ключову в сучасному освітньому процесі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром у світі та одним із стратегічних напрямів розвитку системи освіти України. Компетентнісний підхід в освіті дозволяє ефективно задіяти суб'єктність, досвід і того, хто навчається, і того, хто навчає. Компетентнісно орієнтована освіта посилює результативний компонент, наповнює мету, зміст, процес, мотивацію, результати навчання і виховання реалістичним смислом, орієнтованим на необхідну компетентність як інтегрований вираз рівня освіченості [2, с. 7].

Компетентнісний підхід передбачає надання переваги практичній спрямованості освіти, характеризується особистісним та діяльнісним аспектами. Він вимагає перенесення акценту із засвоєння дітьми нормативно визначених знань, умінь та навичок на формування й розвиток у них здатності самостійно діяти, адекватно застосовуючи знання та індивідуальний досвід у різноманітних життєвих ситуаціях [1, с. 124]. Під компетентністю людини науковці розуміють "спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від ситуації, проблеми, характерні для певної сфери діяльності" [8, с. 18]. Компетентнісно орієнтована освіта посилює результативний компонент, наповнює мету, зміст, процес, мотивацію, результати навчання і виховання реалістичним смислом, орієнтованим на необхідну компетентність як інтегрований вираз рівня освіченості [8, с. 7].

В умовах реформування середньої школи пріоритет компетентнісного підходу в сучасній системі освіти України визначено в Концепції Нової української школи, згідно якої нові освітні стандарти будуть ґрунтуватися на "Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя". Концепція Нової української школи визначає поняття "компетентність" та "ключова компетентність" таким чином: "компетентність" – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність; "ключові компетентності" – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [9]. Екологічна грамотність і здорове життя входять до переліку 10 ключевих компетентностей, визначених в Концепції Нової української школи, які є основою для успішної самореалізації учня, як особистості, громадянина, майбутнього фахівця.

Отже, в умовах реформування освіти компетентнісний підхід відкриває новітні можливості для ефективного формування здоров'язбереження та обґрунтовує потребу застосування новітніх підходів до інтерпретації поняття "здоров'язбережувальна компетентність".

Згідно Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти здоров'язбережувальна компетентність – здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей [11].

Аналіз сучасних досліджень українських науковців дає змогу констатувати що під поняттям здоров'язбережувальної компетентності слід розуміти характеристики, властивості людини, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення [8, с. 87].

На думку О. Вашенко "здоров'язбережувальна компетентність" – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – свого та оточуючих, на уроках та в позаурочній діяльності [5, с. 4].

В дослідження Андрющенко Т. К. це визначення проектується таким чином: дітям потрібно дати знання про здоров'я, сформувати в них ціннісне ставлення до здоров'я (власного й оточуючих), створити умови для вироблення життєвих навичок, що сприяють покращенню здоров'я. Вищезазначене складе основу здоров'язбережувальної компетентності, яка забезпечить в подальшому здоровий спосіб життя людини [1, с. 124].

Шаповалова Т. Г. визначає здоров'язбережувальну компетентність як інтегральну динамічну рису особистості, що проявляється в здатності організувати здоровий спосіб життя й регулювати діяльність, спрямовану на збереження здоров'я; адекватно оцінювати свою поведінку, а також учинки й погляди оточуючих; зберігати та реалізовувати власні здоров'язберігаючі позиції в різних, зокрема, несприятливих умовах. Виходячи з особисто засвоєних моральних норм та принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти негативному тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім

установкам, поглядам і переконанням, активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення [15 с. 196].

Башавець Н. А. під здоров'язбережувальною компетентністю розуміє високий рівень майстерності виконання особистістю здоров'язбережувальної діяльності, що характеризується глибоким знаннями щодо збереження та зміцнення здоров'я, можливість вільного володіння здоров'язбережувальною діяльністю та відповідними компетенціями. Вона супроводжується переконаністю у важливості організації власних здоров'язбережувальних дій [3, с.121].

Халло О. Є. визначає здоров'язбережувальні компетентності як характеристики властивостей учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення [14, с. 170].

Аналіз досліджень сучасних українських вчених свідчить про високу ефективність застосування компетентісного підходу до проблеми формування здоров'язбереження в сучасній системі освіти. Саме компетентісний підхід до проблеми здоров'язбереження забезпечує можливість не лише надання знань про основні ознаки складників здоров'я, умови його збереження та зміцнення, але й головне – вміння користуватися в житті набутими знаннями, вміннями та навичками.

Сьогодні в поняття "здоров'я" вкладається багатоплановий та багатофункціональний зміст; вважається, що поняття "здоров'я" має включати такі форми поведінки, які дозволяють покращувати наше життя і робити його більш благополучним, досягати високого ступеня самореалізації [6, с. 82]. У сучасному розумінні здорова людина – та, яка "буде" своє здоров'я самостійно: ефективно справляється зі стресами, уміє попереджати й вирішувати конфлікти, ухвалює відповідні рішення, у першу чергу щодо себе самої, самовизначається в навколишньому світі, не просто пристосовується до існуючих умов, а осмислено їх перебудовує, тим самим покращуючи своє та суспільне здоров'я. Це розуміння поняття вказує на те, що сам термін "здоров'я" зв'язується з успішністю людини в сучасному світі, його безпосередню участь в поліпшенні життя, з активною громадянською позицією щодо суспільних явищ, особистих проблем, зокрема "здоров'я" [13 с. 272].

Отже, вагомість здоров'я, як найвищої загальнолюдської цінності та головного чинника досягнення успіху та благополуччя, дозволяє визначити здоров'язбережувальну компетентність як ключову в сучасній системі освіти. Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є суб'єктивною категорією, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, що можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини [10, с. 11]. Таким чином, можна виділити наступні ознаки здоров'язбережувальної компетентності як ключової:

- поліфункціональність, яка дозволяє вирішувати проблеми здоров'язбереження людини, групи людей, спільноти та суспільства у просторі всіх чотирьох складових здоров'я – фізичного, соціального, психічного та духовного;
- надпредметність та міждисциплінарність: інформація про здоровий спосіб життя має місце в усіх ланках освіти (довкілля, шкільна ланка, додипломна, післядипломна, освіта для дорослих);
- багатовимірність: зумовлена сутністю здоров'я людини як багатомірного й цілісного феномена;
- забезпечення широкої сфери розвитку особистості; вивчення шляхів і засобів здорового способу життя, особливо її духовної складової, має особистісне спрямування [4, с 6-7].

Оскільки здоров'язбережувальна компетентність має усі ознаки ключової через специфіку феномена здоров'я людини як біосоціальної істоти, особистості та індивідуальності, вона концентрує в собі усі характеристики соціальної, полікультурної, комунікативної компетентностей, спрямована на саморозвиток і самоосвіту, продуктивну й творчу діяльність [4, с. 6-7].

Висновки. В умовах процесу реформи та модернізації освітнього процесу в Україні, одним із головних компонентів якого є перехід на компетентісний підхід, поняття здоров'язбережувальної компетентності набуває пріоритетне значення в сучасній освітній діяльності. Здоров'язбережувальна компетентність, як свідоме прагнення особистості до здорового життя, визначає її здатність успішно провадити навчальну й майбутню професійну діяльність та забезпечує особистісну реалізацію та життєвий успіх протягом всього життя. Вагомість здоров'я, як найвищої загальнолюдської цінності та головного чинника досягнення успіху та благополуччя, дозволяє визначити здоров'язбережувальну компетентність як ключову в сучасній системі освіти.

Перспективними науковими напрямками з даної проблематики вважаємо дослідження з формування здоров'язбережувальної компетентності як цілеспрямованого і структурованого процесу в сучасній системі освіти України.

Використані джерела

1. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема / Т. К. Андрущенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2012. – № 7. – С. 123-127.
2. Бібік Н. М. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Вашенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Парашенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. Е. Трубочова. – К. : "К. І. С.", 2004. – 112 с.
3. Башавець Н. А. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього фахівця як основа його культури / Башавець Н. А. // Наука і освіта". – 2013 – № 1 – 2. С. 120 – 121.

4. Бойченко Т. Є. Здоров'язбережувальна компетентність як ключова в освіті України / Бойченко Т. Є. // Основи здоров'я і фізична культура. – 2008. – № 11 – 12. – С. 6 – 7.
5. Ващенко О. М. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра : навч.-метод. посіб. / О. М. Ващенко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова та ін. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2012. – 192 с.
6. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект : [монографія] / С. В. Гаркуша. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. – 392.
7. Загородній В. В. Сучасні проблеми здоров'я дитячого населення шкільного віку та шляхи її вирішення / Загородній В. В. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 129. Том 3. Серія : Педагогічні науки : Збірник. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – С. 141–144.
8. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : "К.І.С.", 2004. – 112 с.
9. Концепція Нової української школи. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczija.pdf>
10. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті. / Кубенко І. М. // Додаток до електронного журналу "Теорія та методика управління освітою" Вип. № 1. – 2010. – С. 1-13.
11. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти" від 23 листопада 2011 р. № 1392. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
12. Про Національну стратегію розвитку освіти на період до 2021 року. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
13. Редько Т. М. Здоров'язрозвивальні технології в процесі фізичного виховання студентів педагогічних університетів / Т. М. Редько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів, ЧНПУ, 2015. – С. 45-48
14. Халло О. Є. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів / О. Є. Халло // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.45. – С. 168-170.
15. Шаповалова Т. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності гуртківців у позашкільному навчальному закладі. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2012, № 2 (20) с. 191 – 199.

Kholchenkova N.

THE FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE AS A MODERN SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article reveals the problem of the formation of health care competence under the conditions of the Ukrainian educational system's reformation. A great attention is paid to the structure and place of the using of competence approach as a strategic direction of modernization of educational process. The main characteristics of the competence approach includes shifting the emphasis from studying knowledge and skills to the ability of performing them in practice and using them in real life situations. According to the Concept of New Ukrainian school the competence is a dynamic combination of knowledge, ways of thinking, opinions, values, skills and other personal qualities which determine the ability of the person provide educational and later professional activity. The healthy lifestyle is among 10 main competences which are the basics of pupil's self-realization as a personality, citizen and future professional.

In the article modern Ukrainian researches of the concept "health care competence" are generalized, such concepts as "health", "health lifestyle", "competence", "competence approach" are defined. From the theoretical analysis we can conclude that the health care competence is a combination of characteristics of the personality the main goal of which is preserving and strengthening of health.

Considering that health is the greatest value for humanity and the main factor of achieving success, the health care competence is determined as key competence in the modern educational system of Ukraine. The main characteristics of health care competence as key competence are the next: all 4 types of health are developing (physical, social, psychic and spiritual); it is formed during the whole process education from pre-school to the high education and adults education; it concentrates all main characteristics and skills which are necessary for self-development, self-education and productive professional activity and reaching success.

So, in the conditions of reforming and modernization of Ukrainian education the health care competence is taking the priority place in modern educational process.

Key words: *health care, competence, health care competence, education.*

Стаття надійшла до редакції 20.08.2017